

Koninkrijk in wereldoorlog

LESPAKKET OVER OORLOG, DEKOLONISATIE EN OORLOGSERFGOED

▷ Captain, Esther & Guno Jones, *Oorlogserfgoed overzee. De erfenis van de Tweede Wereldoorlog in Aruba, Curaçao, Indonesië en Suriname*, Bert Bakker, Amsterdam 2010, p. 33. Zie over het universitaire onderzoeksprogramma de recensie in deze Kleio.

▷ Ibidem p. 60.

▷ Waerden, Ellen van e.a., *Erfgoed van de Oorlog. De oogst van het programma*, ministerie van VWS, Den Haag 2010.

Koningin Wilhelmina met rechts van haar kolonel Jan Meyer (plaats en datum onbekend, vermoedelijk omstreeks 1945, collectie John Meyer).

De Tweede Wereldoorlog was een oorlog op vijf continenten. Met het lespakket 'Koninkrijk in wereldoorlog' leren leerlingen over de Tweede Wereldoorlog in Indonesië, Suriname en de Antillen en de rol van onze regering in Londen. Centrale thema's zijn de behandeling van 'staatsgevaarlijken', de gevolgen van de oorlog voor het nationalisme in deze rijkssdelen en het oorlogserfgoed in deze landen. Het lespakket kan flexibel worden ingezet in de bovenbouw van vwo, havo en vmbo.

Het is een foto die je op verschillende manieren kunt bekijken. Koningin Wilhelmina wandelt omstreeks 1945 met een aantal hoge militairen, met rechts van haar kolonel Jan Meyer. In 1948 verleende ze aan deze KNIL-officier de Militaire Willemsorde voor zijn 'uitstekende daden van moed, beleid en trouw' tijdens de 'politio-nale actie' in 1947, die in Indonesië bekend staat als 'agresi militer Belanda'. In de jaren 1942-1943 was Meyer territoriaal commandant van Suriname geweest, waar hij op 6 november 1942 in Fort Zeelandia aan mariniers opdracht zou hebben gegeven om twee gevangenen dood te schieten. De twee waren in mei 1940 in Nederlands-Indië met honderden andere 'staatsgevaarlijken' geïnterneerd: Karel Raedt van Oldenbarnevelt, omdat hij prominent lid was van de Indische NSB en

Loo van Poelje, omdat hij 'eigenzinnig, rebels en politiek instabiel' was.

Toen de Japanners begin 1942 naderden werden de twee met 144 anderen naar Suriname verscheept, waar ze terecht kwamen in een kamp in de binnenlanden. Na een mislukte vluchtpoging werden Raedt van Oldenbarnevelt en Van Poelje overgebracht naar Fort Zeelandia. Meyer liet de kranten weten dat ze 'bij een ontvluchttingspoging waren neergeschoten', maar later onderzoek wees op moord.² Meyer, overleden in 1972, is nooit vervolgd. In 1996 ontvingen nabestaanden een brief van hun advocaat naar aanleiding van een onderhoud met minister van Defensie Voorhoeve, waarin deze namens de regering erkende dat er schandalige dingen waren gebeurd die 'het zelfbeeld van de Nederlander beschadigen'.

Dit geschiedenisverhaal laat in een notendop zien waar het lespakket 'Koninkrijk in wereldoorlog' over gaat: gebeurtenissen en ontwikkelingen tijdens de Tweede Wereldoorlog in de diverse delen van het Nederlandse koninkrijk, waarover in verschillende tijden en op verschillende plaatsen verschillend geoordeeld is, wordt en zal worden.

Erfgoed van de oorlog

In 2010 sloot het ministerie van VWS het driejarige programma 'Erfgoed van de oorlog' af met een conferentie en met de uitgave van een gelijknamig boek met de ondertitel 'De oogst van het programma'.³ Het boek bevat een beschrijving in woord en beeld van 221 uitgevoerde projecten. Het programma was voortgekomen uit een visie van de overheid op het belang van de Tweede

Prins Willem-Alexander kreeg op 16 juli 2010 in het Koninklijk Instituut voor de Tropen in Amsterdam de catalogus 'Erfgoed van de oorlog. De oogst van het programma' uit handen van demissionair minister Ab Klink (VWS). Dankzij dit programma is materiaal uit de Tweede Wereldoorlog, variërend van dagboeken tot films, gedigitaliseerd en op internet gezet. Foto: ANP.

Wereldoorlog voor het heden en de toekomst. Doel was het behoud van waardevol materiaal uit en over de Tweede Wereldoorlog, het vergroten van de toegankelijkheid ervan en het stimuleren van toepassingen van erfgoedmateriaal voor een breed publiek. Met een budget van ruim 23 miljoen euro zijn grote aantallen films, foto's, tijdschriften, kranten en ge-

beeld van koningin Wilhelmina dat sinds 1923 stond voor het gouvernementsgebouw in Paramaribo, maar dat in 1975 werd verplaatst naar Fort Zeelandia, een in vele opzichten veelbetekenende verplaatsing. Terwijl Van Rouveroy haar film maakte schreven Esther Captain en Guno Jones het boek *Oorlogserfgoed overzee* over de erfenis van de Tweede Wereldoorlog in Aruba,

'Meyer liet de kranten weten dat ze 'bij een ontvluchtingpoging waren neergeschoten', maar later onderzoek wees op moord'

bruiksvoorwerpen geconserveerd, overlevenden van de oorlog geïnterviewd, dagboeken toegankelijk gemaakt en archieven gedigitaliseerd. Het programma richtte zich speciaal op de vele 'witte vlekken' in de oorlogsgeschiedenis, waarbij gedacht kan worden aan bepaalde ontwikkelingen in de overzeese rijkdelen. Een belangrijk criterium was ook contextualisering. Informatie en objecten moesten op een samenhangende en betekenisvolle wijze aan het publiek worden getoond, zodat dat zich goed kon inleven.

Film en boek

Een van de projecten van 'Erfgoed van de oorlog' was de film *Koninkrijk in wereldoorlog* van Dorna van Rouveroy van Nieuwaal, waarin ze het verhaal vertelt van de interneringen van 'staatsgevaarlijken' in de Oost en de West, tegen de achtergrond van de veranderende verhoudingen tussen de rijkdelen: de abrupte dekolonisatie van Indonesië en de geleidelijke in Suriname en de voormalige Nederlandse Antillen, waarvan de Tweede Wereldoorlog zo'n belangrijke oorzaak was. De film gaat ook over erfgoed, zoals de manier waarop Indonesiërs tegenwoordig de roodwitblauwe en de roodwitte vlag gebruiken bij optochten op 17 augustus en het stand-

Curaçao, Indonesië en Suriname. Boek en film sluiten goed bij elkaar aan. Het boek biedt veel achtergrondinformatie bij de film over de oorlog, maar vooral ook over de manieren waarop met het oorlogserfgoed tot op heden is omgegaan in de diverse gebieden. Door de overzichtelijke opzet van het boek kan de leraar het selectief gebruiken om zijn eigen kennis te vergroten en om daarmee leerlingen bepaalde zaken

Gouvernementspaleis Paramaribo, Suriname, omstreeks 1945 (collectie Stichting Film-project).

Wachtpost op Playa Pariba, Bonaire, omstreeks 1942 (collectie Stichting Filmproject).

uit te leggen, bijvoorbeeld de dodenherdenking op 4 mei – een betekenisvolle datum uit de oorlogsgeschiedenis van het voormalige moederland – die in

'Nederlandse jongeren van Marokkaanse komaf voetballen met herdenkingskransen'

Suriname gaandeweg zijn betekenis verloor. Veelbetekenend is ook de hechte band tussen het koningshuis en de bevolking van Suriname en de voormalige Nederlandse Antillen. In 1942 was prins Bernard het eerste lid van de koninklijke familie dat een bezoek bracht aan Suriname, Curaçao en Aruba. In 1943 volgde prinses Juliana. Intussen had koningin Wilhelmina op 7 december 1942 – een jaar na de aanval op Pearl Harbor – haar befaamde radiorede gehouden over een nieuw rijksverband 'waarin Nederland, Indonesië, Suriname en Curaçao tezamen deel zullen hebben, terwijl zij ieder op zichzelf de eigen, inwendige aangelegenheden in zelfstandigheid en steunend op eigen kracht, doch met de wil elkander bij te staan, zullen behartigen'.⁴ Typerend voor de eigenzinnigheid van Wilhelmina was het gebruik van 'Indonesië' in plaats van 'Indië'.⁵ Met voorbeelden uit het boek, en met het boek zelf,

kan aan leerlingen ook worden uitgelegd hoe geschiedschrijving 'werkt'. Captain en Jones beschrijven hoe – naar aanleiding van een incident op 4 mei 2003 in Amsterdam West, waarbij Nederlandse jongeren van Marokkaanse komaf voetballen met herdenkingskransen – in Nederland het besef op gang kwam dat de oorlog vaak als een nationale oorlog in plaats van een 'wereldoorlog' werd voorgesteld. Dit leidde tot een aantal publicaties, waarbij de belangstelling groeide voor de diversiteit binnen het Nederlandse erfgoed, zoals de graven van Marokkaanse militairen in Capelle.⁶ Critici vonden deze aandacht 'politiek correct' en 'disproportioneel'. Een lezer van de Haagsche Courant reageerde in 2004 met: 'Mag het de volgende keer, op 4 mei, weer onze oorlog zijn?' Ook zo'n uiting kan beschouwd wor-

den als erfgoed, en kan didactisch verantwoord worden ingezet in het geschiedenisonderwijs.

Lesmateriaal

Het lespakket 'Koninkrijk in wereldoorlog' bevat een speciale onderwijsversie van de film van 2 x 25 minuten. Het lesmateriaal is in drie versies gemaakt om de film met het boek bruikbaar te maken in de bovenbouw van vwo (als examenthema), havo (als thema na opheffing van de tijdelijke afwijking) en vmbo (als verdieping bij de examenthema's Historisch overzicht vanaf 1900 en Nederland/Indonesië). In alle versies beginnen leerlingen met de film aan de hand van kijk- en verwerkingsopdrachten. In vmbo wordt de lessenserie van ongeveer vier lesuren afgesloten met de discussie over de vraag of er Nederlandse concentratiekampen waren tijdens de oorlog. In de lessenserie van vwo en havo (ongeveer twaalf lesuren) wordt naast deze discussie ook ingegaan op voorbeelden en de betekenis van erfgoed. Na de film gaan leerlingen hun oriëntatiekennis gebruiken om de film in zijn historische context te plaatsen. Zij doen met behulp van boeken en internet een klein onderzoek in duo's naar relevante kenmerkende aspecten vanaf de zeventiende eeuw tot heden. Hiervoor kunnen vijftien onderwerpen (drie gebieden in vijf tijdvakken) in de klas worden verdeeld. Leerlingen presenteren hun bevindingen aan klasgenoten met afbeeldingen van erfgoed, verwerkt in een PowerPoint-presentatie. Ter afsluiting schrijven ze een klein werkstuk over ontwikkelingen op langere termijn in verschillende tijdvakken, conform eindterm 9.

▷ Captain p. 101.

▷ Zie hierover: Loe de Jong, *Het koninkrijk*, deel 9. p. 1049 e.v., Den Haag 1979. Zie over het onzorgvuldig gebruik van deze begrippen in recente schoolboeken: Tom van der Geugten, 'De discutabele geboorte van Indonesië' in: *Kleio* 51 jg. nr 6 (september 2010).

▷ Zie Ad van den Oord, *Alloctonen van nu & de oorlog van toen*, Den Haag/Utrecht 2004 en Kees Ribbens e.a., *Nieuwe Nederlanders & de geschiedenis van de Tweede wereldoorlog*, Amersfoort 2008. Niet toevallig was er in 2004 de tentoonstelling 'Wereldoorlog in de West' in het Verzetsmuseum, Amsterdam. Zie het gelijknamige boek van Liesbeth van der Horst.

▷ Captain p. 20-22.

Het lespakket 'Koninkrijk in wereldoorlog' bestaat uit lesmateriaal voor bovenbouw vwo, havo en vmbo, de gelijknamige film en het boek **Oorlogserfgoed overzee** van Esther Captain en Guno Jones. Het pakket kost € 55,00 en kan besteld worden via info@stichtingfilmproject.nl

